

Hajrudin Motika

ZAŠTITA STEĆAKA SA LOKALITETA GOSTINOVAC U OSTROŠCU

Sažetak: U radu se govori o dva stećka koji su izmješteni iz Jablaničkog jezera sa lokaliteta Gostinovac u Ostrošcu i jednom stećku na lokalitetu dječijeg parka u naselju Trešanica u Konjicu. Opisuju se njihovi lokaliteti, ukrasni motivi, izmještanje stećaka sa prvobitne lokacije, sličnost sa motivima koji se nalaze na stećcima u drugim područjima Bosne i Hercegovine i šire. U cilju prevencije, zaštite i očuvanja srednjovjekovnih nadgrobni spomenika sprovedeni su radovi i primijenjeni materijali na njihovoj zaštiti.

Ključne riječi: stećci, ukrasni motivi, Gostinovac, Trešanica, Crkva bosanska, konzervacija, restauracija, zaštita, kulturna baština.

Uvod

Dolina Neretve od Konjica do Jablanice, danas potopljeno područje, je bilo naseljeno od najstarijih vremena, što potvrđuje neolitsko naselje u Lisičićima kod Konjica.¹ Život ljudi na ovom prostoru u prošlosti doprinio je stvaranju bogate materijalne kulture u koju spadaju i srednjovjekovni nadgrobni spomenici stećci.

Brojni su primjeri uništavanja stećaka na razne načine, a najčešće prilikom probijanja i proširivanja puteva, izgradnjom objekata, akumulacijom jezera, proširivanjem i čišćenjem livada, i sl. Također, stećci propadaju utjecajem vremenskih prilika i prirodnih nepogoda. Uslijed zagađenosti

¹ Alojz Benac, „Neolitsko naselje u Lisičićima kod Konjica”, *GZM, Arheologija*, n.s., sv. X, Sarajevo, 1955, 49-84.

okoline povećava se i razina kiselosti u oborinskim vodama, što dovodi do ubrzanog propadanja stećaka. Sistemski se malo radi na praktičnoj zaštiti stećaka, što dovodi do njihovog propadanja i nestajanja.

Povod našeg prisustva i interesovanja 29. januara 2017. godine na lokalitetu Gostinovac u Ostrošcu je izmještanje dva stećka u obliku sljemenjaka sa postoljem iz Jablaničkog jezera (slika 1, 2. i 3). Tom prilikom stećci su izmješteni i postavljeni ispred zgrade Općine u Jablanici, odakle su sredinom 2019. godine premješteni na novu lokaciju pored raskrsnice magistralnog puta M 17² i M 16.2³ u Jablanici (slika 4). Ovaj rad opisuje i jedan stećak u obliku sanduka sa postoljem na lokalitetu dječijeg parka u naselju Trešanica u Konjicu. Opisana zaštita na stećcima realizovana je preko Udruženja građana „Narona” Konjic uz dodijeljenu finansijsku podršku za projekat.⁴

Opis lokaliteta sa stećcima

Lokalitet Gostinovac

Naziv lokaliteta Gostinovac može se povezati sa titulom „gosta” u hijerarhiji Crkve bosanske koji su imali visoku poziciju, odmah iza titule „djeda”. Iako nisu poznati podaci o postojanju svratišta (hiže) na ovom lokalitetu, nekoliko pokazatelja ukazuje na moguće njeno postojanje, pogotovo ako se uzme u obzir da su „gosti”, pored drugih dužnosti, obavljali i dužnost starješine svratišta (hiža),⁵ kao i to što se u neposrednoj blizini nalazio srednjovjekovni Ribički grad i putna komunikacija koja je prolazila dolinom Neretve. Prema popisu iz 1468/69. godine u selu Ribić,⁶ današnji

2 Nova oznaka M 115 za magistralnu cestu Stup – Blažuj – Hadžići – Tarčin – Konjic – Ostrožac – Jablanica – Potoci – Mostar – Gnojnice – Buna – Žitomislići – Počitelj – Tasovčići – Dračevo – Državna granica. *Službene novine FBiH*, „Odluka o kategorizaciji cesta”, 34.

3 Nova oznaka M 219 za magistralnu cestu Bugojno – Gornji Vakuf – Prozor – Jablanica. Isto.

4 Udruženju građana „Narona” Konjic su dodijeljena određena finansijska sredstva putem Javnog konkursa iz tekućeg granta „Sufinansiranje projekata institucija kulture u Bosni i Hercegovini” za 2018. godinu od Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine za Projekat „Konzervatorsko-restauratorski radovi na stećcima jablaničkog kraja”. Projekat je finansijski pomoglo i Privredno društvo „Igman” d. d. Konjic, dok je tehničku pomoć u obezbjeđivanju vode i električne energije pružila Općina Jablanica.

5 Pejo Čošković, *Crkva bosanska u XV stoljeću*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2005, 313-366.

6 Naziv naselja Ribić u originalu sa glasom *ć*. Prema: Ahmed S. Aličić, Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine, Mostar, 2008, 181.

Ribići, živjeli su i privređivali isključivo pripadnici Crkve bosanske, krstjani sa 8 domova.⁷

Na nekropoli Gostinovac u Ostrožcu nalazila su se dva stećka u obliku sljemenjaka sa postoljem od kojih je jedan ukrašen. Lokalitet je potopljen neposredno prije puštanja u rad HE Jablanica 1954. godine. Uslijed opadanja nivoa vode u jezeru 2017. godine stećci su postali vidljivi (slika 1). Općinska vlast u Jablanici je odlučila izmjestiti stećke iz potopljenog područja, te su izmješteni 29. januara 2017. godine. Nakon izmještanja stećaka na njihovom mjestu pronađeni su ljudski skeleti na koje je nasuta zemlja (slika 5). Slično je postupila i općinska vlast u Konjicu izmjestivši nekoliko stećaka prije potapanja Jablaničkog jezera 1954. godine.⁸ Tako su stećci iz pograničnih područja dviju općina našli svoje mjesto pred općinskim sjedištima.

Bešlagić je ukrašeni stećak opisao rekavši da je prevaljen i djelimično utonuo u zemlju. Prema tadašnjem opisu, na vidljivim stranama ima plastičan friz od spirala koje sa proširenim stopama drže tordirane vrpce koje ujedno imaju funkciju friza. Taj friz se nalazi i na čeonim stranama. Zabat je podijeljen tordiranim vrpcama na tri polja. U srednjem polju nalazi se plastični tordirani kružni vijenac (op. a. obruč) koji je povezan sa donjim dijelom zabata.⁹ Druga strana zabata je oštećena (slika 7). Karakteristika sljemenjaka ovog kraja jeste u tome što su zabati sljemenjaka vrpcima podijeljeni na polja i što se u srednjem polju nalazi vijenac.¹⁰ Ovako ukrašen zabat susreće se samo na stećcima u Konjicu i Jablanici, odnosno na lokalitetima Čičevo, Krvavo Polje (potopljeno područje), Buturović Polje, Blaca, Gošića-han (potopljeno područje),¹¹ Samar (Mrakovo - Žuglići),

7 Isto.

8 Na službenoj internetskoj stranici općine Jablanica navodi se da sa područja Ostrošca „5 najljepših stećaka je preneseno u Konjic 1954. godine prije potapanja jezera”. Pristupljeno, 21. 9. 2019, <http://www.jablanica.ba/ba/o-opcini/kultura-jablanica/naslijede.html>. Prema napisanoj tvrdnji u Općini Jablanica smatraju da se 5 izmještenih stećaka nalazilo na jablaničkom području. Međutim, literatura o izmještenim stećcima prije potapanja Jablaničkog jezera govori suprotno i lokaliteti sa kojih su stećci preneseni u Konjic pripadaju istoimenoj općini. Šefik Bešlagić, „Stećci u dolini Neretve”, *Naše starine* II, 1954, 198-202. Danas su ti stećci proglašeni nacionalnim spomenicima Bosne i Hercegovine i nalaze se u sklopu Arheoloških spomenika Parka na Vardi. Pristupljeno 21. 9. 2019, http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2798.

9 Bešlagić, „Stećci u dolini Neretve”, 198.

10 Isto, 211.

11 Marian Wenzel, *Ukrasni motivi na stećcima*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1965, „geometrijski motivi”, Tabla I, br. 18, 20-22, 23-25.

Ostrožac (potopljeno područje, lokalitet kod željezničke stanice i lokalitet Gostinovac sa kojeg je stećak izmješten u Jablanicu).¹²

Ukrasi u obliku geometrijskih motiva, bordura u kombinaciji sa spiralnim motivima, obruča i spirala nalazimo na području Konjica, Jablanice, Tomislavgrada, Kupresa, Ljubuškog, Širokog Brijega, Mostara, Gacka, Nevesinja, Kalinovika, Popova polja, Rogatice, Kladnja, Olova, Travnika, Stoca, Čapljine, Bileće, zatim u Imotskom i Makarskoj (Hrvatska), Nikšiću i Herceg Novom (Crna Gora).¹³ *Spirale kao osnovni ukras su najčešće rasprostranjene u istočnoj Bosni, oko Zvornika, s pojedinačnim primjerima duž Drine. Od Zvornika one se rasprostiru jugozapadno prema Olovu, zatim idu jugozapadno dolinom rijeke Ljubine, u oblast Breze, odakle se šire preko Kalinovika u Hercegovinu.*¹⁴

S obzirom da je sljemenjak bio prevrnut i zasut, Bešlagić nije mogao vidjeti postolje koje je isklesano iz jednog komada zajedno sa stećkom. Na postolju se nalazi stepenasti ukras koji prati postolje, tako da stećak izgleda kao da ima duplo postolje. Materijal od kojeg je izgrađen stećak je dolomit, a nalazio se na koordinatama 43°41'43.86"N, 17°50'35.39"E. Dimenzije stećka nisu jednake na svim stranama: postolje širina 84, dužina 165, visina 23 cm, dok su dimenzije stepenastog ukrasa manje, gdje je širina 73, dužina 156 i visina 5,5 cm. Dimenzije sljemena: širina 54 u donjem dijelu i 58 u liniji zabata, dužina 134 u donjem dijelu i 149 u vrhu sljemena, visina 119 cm, dok je visina od postolja do početka zabata 94 cm (slika 7).

Na ovom lokalitetu nalazio se još jedan sljemenjak sa postoljem iz jednog komada bez ukrasa. Stećak nije bio evidentiran, a udaljen je 12 m od prethodnog. Vrsta kamena od kojeg je izgrađen je konglomerat. Dimenzije postolja su: širina 124, dužina 187 i visina 30 cm. Dimenzije sljemena su: širina 75, dužina 161 u donjem dijelu i 152 po liniji sljemena, visina 77 cm, dok je visina od postolja do početka zabata 58 cm (slika 8). Njegove koordinate su 43°41'44.15"N, 17°50'34.91"E. Mjerenje koordinata i položaj stećaka na lokalitetu Gostinovac uradila je Služba za upravu za geodetske, imovinsko-pravne poslove i katastar nekretnina u Općini Jablanica.

Iznad nekropole na koti 409 nalazi se Ribički Grad čija stratigrafija seže u prahistoriju. Grad se nalazi na razmeđu općina Jablanice i Konjica. Grad je

12 Bešlagić, „Stećci u dolini Neretve”, 200-201.

13 Više detalja o motivima pogledati kod: Wenzel, *Ukrasni motivi na stećcima*, „geometrijski motivi”, Tabla I, 23-25; „bordure”, Tabla V-VI, 40-43; „udubljenja i obruči”, Tabla XXXV, 137-139; „spirale”, Table XLIV-LI, 179-199.

14 Isto, 179.

nastao u vrijeme rimske vladavine¹⁵ a proširen je i nadograđen u srednjem vijeku. U blizini Ribičkog Grada u dva navrata, 1904. i 1983. godine, pronađen je srednjovjekovni srebreni novac.¹⁶ Oko 900 m zračne linije na južnu stranu od Ribičkog Grada nalazio se majdan kamena sa strukturom konglomerata. U blizini nekropole Gostinovac nalazilo se nekoliko nišana velikih dimenzija.¹⁷ Na udaljenosti od oko 500 m od nekropole Gostinovac, ispod Ribičkog mosta, sada pod Jablaničkim jezerom, Salem Šahinović pronašao je u zemlji vidljive dvije konstrukcije u obliku vertikalnih tankih ploča koje ukazuju na grobove koji su zaštićeni kamenim pločama, složenim na dvije vode (slika 6).

Lokalitet Trešanica

Stećak u naselju Trešanica u Konjicu nalazi se u dječijem parku na desnoj obali rijeke Trešanice. Nije poznato sa kojeg je lokaliteta stećak prenesen. Izgrađen je od krečnjaka u obliku sanduka sa postoljem. Dimenzije postolja: širina 130, dužina 209, visina 23 cm. Dimenzije sanduka: širina 95, dužina 176, visina 52 cm. Na čeonj strani je oštećen, tako da su oštećenja zahvatila i motive na stećku. Prirodno ima dosta malih udubljenja, rupica. Ukrašen je na bočnim i čeonim stranama. Na bočnoj strani nalazi se motiv *muškog kola* sa 10 ljudskih figura koji se u liniji međusobno drže za ruke. Kod figura koje se nalaze na krajevima kola krajnja ruka je savijena i stavljena na bočnu stranu u visini pojasa. Na ovoj strani postolje se nalazi za jednu svoju visinu oko 20 cm u višem položaju u odnosu na čeonu stranu sa kojim se povezuje. Pretpostavljamo da se dio kamena na dijelu planiranog postolja u toku obrade odlomio, te se na tom dijelu nije moglo obraditi postolje u istoj ravni sa čeonim stranama (slika 9). Na drugoj bočnoj strani nalazi se također 10 ljudskih figura prikazanih isto kao i na prethodnoj strani. Iznad kola smještene su dvije *rozete* sa šest krakova i dva *jelena* u pokretu (slika 10). Na čeonj strani nalaze se motivi *rozete* sa pet krakova, *lovac* sa lukom i strijelom uperenim prema jelenu. Jelen je okrenut prema lovcu i nalazi se na suprotnoj strani. Lovac je odjeven u nošnju čija dužina doseže do koljena (slika 11). Na drugoj čeonj strani koja je u velikoj mjeri oštećena nalazi se scena borbe u kojoj jedna figura čovjeka

15 Đuro Basler, „Dolina Neretve od Konjica do Rame”, *GZM*, (A), n.s., sv. X (1955), 228.

16 Ćiro Truhelka, „Nalaz bosanskih novaca, obreten kod Ribiča”, *GZM*, Sarajevo, 1905, 1-51; Tihomir Glavaš, „Druga ostava bosanskog novca iz Ribiča kod Konjica”, *Numizmatičke vijesti*, br. 1 (44), Zagreb, 1991, 62-97.

17 Pavao Anđelić, „Srednjovjekovni gradovi u Neretvi”, *GZM*, n.s., sv. XIII, 1958, 198-200.

drži probodeni *mač* kroz drugu figuru. Ovdje se nalazi i motiv *konjanika* koji se kreće suprotno od scene borbe. Primjećuje se i *polumjesec* okrenut vršcima prema gore, a koji je smješten između konjanika i scene borbe (slika 12). Koordinate sanduka sa postoljem su 43°39'24.81"N, 17°57'45.26"E.

Slični motivi mogu se susresti i na drugim područjima u Bosni i Hercegovini i šire. *Muška kola* rasprostranjena su u Bileći, Tomislavgradu, Jablanici (Dugo Polje i Risovac), Mostaru, Kalinoviku, Stocu, zatim u Makarskoj i Cavtatu (Hrvatska).¹⁸ Od svih predstava životinja jelen se naročito ističe,¹⁹ a slični motivi se susreću na području Kalinovika, Kladnja, Uloga, Trebinja, Mostara, Stoca, Hutova, Kupresa, Ljubinja, Jablanice (Dugo Polje), Konjica, Imotskog, Drinjače, Gacka, Sarajeva, Tomislavgrada, Nevesinja, Ljubuškog, Popova polja, Bileće, zatim u Kninu i Dubrovniku (Hrvatska) i Nikšiću (Crna Gora).²⁰

Rozeta i polumjesec su teritorijalno veoma rasprostranjeni i spadaju među najbrojnije motive na stećcima. Polumjesec je najviše zastupljen na stećcima centralne i zapadne Bosne, zatim zapadne Hercegovine i Imotske krajine, zatim u okolini Nevesinja i Kalinovika. Mali broj je evidentiran oko Zvornika, Žabljaka, Nikšića, u dolini Trebišnice, i oko Stoca sa iznimkom nekropole u Boljunima.²¹ Zastupljen je jedan primjerak polumjeseca na nekropoli Bilice u Ostrošcu.²² Rozeta je najviše rasprostranjena u Hercegovini, zatim u zapadnoj i centralnoj Bosni, a posebno lijepo izgledaju rozete sa istaknutim središtima oko Stoca i u dolini Neretve južno od Konjica.²³ Rozeta se susreće sa različitim brojem latica (krakova) i u različitim oblicima. Osim stećaka, polumjesec i rozeta u nekim primjerima se susreću na nišanima i krstačama.²⁴

Scena borbe, tj. dvije figure sa mačem mogu se susresti na području Konjica (Borci), zatim Jablanice (Dugo Polje), Ljubuškog, Mostara, Hutova, Imotskog (Hrvatska) i Nikšića (Crna Gora).²⁵ Motivi konjanika nalaze se na

18 Wenzel, *Ukrasni motivi na stećcima*, „*muško kolo*”, Tabla XCIV, 354-355. Motivi muškog, ženskog i mješovitog kola rasprostranjeni su u zapadnoj i centralnoj Bosni, zapadnoj i istočnoj Hercegovini, primorju sa zaleđem i mali broj u Crnoj Gori. Najveći broj nalazi se u istočnoj Hercegovini. Šefik Bešliagić, *Stećci - kultura i umjetnost*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1982, 319.

19 Bešliagić, *Stećci - kultura i umjetnost*, 251.

20 Wenzel, *Ukrasni motivi na stećcima*, „*jeleni*”, Tabla LXIX-LXXI, 272-277.

21 Bešliagić, *Stećci - kultura i umjetnost*, 165.

22 Bešliagić, „*Stećci u dolini Neretve*”, 198.

23 Bešliagić, *Stećci - kultura i umjetnost*, 210.

24 Wenzel, *Ukrasni motivi na stećcima*, „*rozete i polumjesec*”, Tabla XXXVII-XXXIX, 145-159.

25 Isto, „*dvije figure*”, Tabla XCII (br. 10, 14, 15, 19-23), 342-343.

području Jablanice (Dugo Polje), Mostara, Stoca, Trebinja, Gacka, Hutova, Bileće, Rogatice, Travnika, Tuzle, zatim u Imotskom, Slanom, Sinju (Hrvatska), Užicu (Srbija), Pljevljima i Vilusi (Crna Gora).²⁶ Najviše su zastupljeni na stećcima u istočnoj Hercegovini.²⁷ Scene lova, koje se uglavnom odnose na lov jelena, rasprostranjene su u centralnoj, zapadnoj i istočnoj Bosni, zapadnoj i istočnoj Hercegovini, primorju sa zaleđem, dok postoji mali broj i u Srbiji i Crnoj Gori. Najveći broj nalazi se u istočnoj Hercegovini.²⁸

Priprema radova na zaštiti

Upoznali smo općinsku vlast u Jablanici o namjerama zaštite stećaka, gdje smo tražili da se prostor oko stećaka preuredi ili da se stećcima odredi druga trajna lokacija, nakon čega su stećci sredinom 2019. godine premješteni pored raskrsnice magistralnih puteva M 17 i M 16.2 u Jablanici. Premještanjem stećaka na novu lokaciju stekli su se preduslovi za njihovu zaštitu. Koordinate stećaka na novoj lokaciji su 43°39'37.53"N, 17°45'45.65"E i 43°39'35.47"N, 17°45'45.84"E.

Prvobitno su radovi planirani na većem broju stećaka, međutim, zbog nedostatnih finansijskih sredstava zaštita stećaka svedena je na prethodno opisane stećke. UG „Narona” Konjic je u nekoliko navrata stupilo u kontakt i koordiniralo općinsku službu u Jablanici i Konjicu, Zavod za zaštitu kulturno-historijske baštine HNK-a i stručne ljude iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu. U pripremnim radovima pristupilo se analizi stanja spomenika, vrsti i stepenu oštećenja, potrebni postupci obnove i zaštite, zatim odabiru materijala koji su primjenjivi i poznati u praksi konzervacije kamenih spomenika.

Radovi na zaštiti

Intenzivniji radovi odvijali su se u periodu od 1. do 31. augusta 2019. godine. Radovi su obuhvatili pranje stećaka toplom vodom sa visokotlačnim peraćem, ispunjavanje pukotina materijalima i zaštitnim premazom. Svi upotrebljeni materijali nabavljeni su u inostranstvu, jer istih nema na

26 Isto, „*konjanik*”, Tabla XCVII-XCVIII, 370-373.

27 Bešlagić, *Stećci - kultura i umjetnost*, 314.

28 Isto, 329-330. Crteže scene lova pogledati kod: Wenzel, *Ukrasni motivi na stećcima*, „*lovci-pješači*”, Tabla CIX, 402-403.

domaćem tržištu. Materijali nemaju štetno i nagrizaćuće djelovanje na kamenu površinu, a primjenjuju se kod zaštite i održavanju svjetske kulturne baštine s ciljem poboljšanja konsolidacije i zaštite oštećenog kamena. Oborinske vode se smatraju glavnim uzročnikom oštećenja, posebno ukrasnih motiva koji su svakodnevno izloženi prirodnim utjecajima. U tu svrhu zaštite nakon postupka obnove i popunjavanja pukotina u finalnoj obradi primijenjena je hidroforna zaštita premazivanja kamenih površina na bazi nanotehnologije.²⁹

Radove konzervacije i restauracije stećaka izvodili su stručni ljudi iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu, dok je poslove nadzora i praćenje projekta vršio Zavod za kulturno-historijsku baštinu Hercegovačko-neretvanskog kantona. Vodilo se računa da se ne naruši prirodan izgled spomenika, te stoga nije vršena sanacija prirodnih udubljenja ili površina za koje se smatralo da neće ugroziti spomenik. Također nije vršena restauracija i vraćanje u prvobitan izgled površina koje su fizički oštećene, već samo njihova zaštita, odnosno sprečavanje daljeg narušavanja izgleda stećaka (slika 13).

Faze postupka zaštite:

- Pranje spomenika visokotlačnim peračem toplom vodom uz kontrolu pritiska. Povremena upotreba D2 Biological³⁰ koji je namijenjen za uklanjanje prljavštine, lišajeva, algi i sličnih naslaga.
- Saniranje mikropukotina i manjih naprslina preparatom na bazi epoksy smole 1005, 5010.³¹
- Sanacija većih pukotina i oštećenja na kamenim površinama i njihova stabilizacija sa polimernom masom moltofil.³² U masu se dodavao pigment u prahu kako bi se ista nijansirala i tonski približila prirodnom izgledu kamena.

29 Nanotehnologija kao novo i revolucionarno područje može poboljšati tradicionalne metode koje se koriste za obnovu i očuvanje kulturne baštine. Prema: Rodica-Mariana Ion, Sanda-Maria Doncea and Daniela Țurcanu-Caruțiu, „Nanotechnologies in Cultural Heritage - Materials and Instruments for Diagnosis and Treatment“ Novel Nanomaterials - Synthesis and Applications, George Z. Kyzas and Athanasios C. Mitropoulos, IntechOpen, April 18th 2018, 173. Pristupljeno, 6. 9. 2019. godine, <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.71950>

30 Detalje o proizvodu pogledati na internetskoj stranici: <http://d2bio.com/>, pristupljeno, 22. 9. 2019. godine.

31 Detalje o proizvodu pogledati na internetskoj stranici: <https://stein.akemi.de/en/productfinder/search/?5010>, i <https://stein.akemi.de/en/productfinder/search/?1005>, pristupljeno, 22. 9. 2019. godine.

32 Detalje o proizvodu pogledati na internetskoj stranici: <https://www.molto.de/produkt/aussen-moltofil-spachtelpulver/>, pristupljeno, 5. 6. 2019. godine.

- Zadnja etapa radova je sanacija i površinska konsolidacija kamenih površina koja ima vodoodbojni i paropropusni efekat. Preparat nano efekt³³ ima za svrhu da štiti i impregnira kamenu površinu, a da pri tom ne mijenja boju i ne šteti kamenu.

Dokumentacija

U vrijeme izvođenja radova na zaštiti stećaka vođena je bilješka, foto i video dokumentacija prije, tokom i nakon završetka radova (podaci o lokalitetima i stećcima, zatečeno stanje, početak i završetak radova, obavljeni postupci zaštite sa svim upotrebljenim sredstvima, o učesnicima, nadzoru nad projektom i sl). Sva dokumentacija o projektu je arhivirana i nalazi se u posjedu UG „Narona” Konjic.

Zaključak

Zaštita stećaka je važan dio u očuvanju kulturno-historijske baštine za budućnost. Radovima na zaštiti stećaka nastojali smo spriječiti ili usporiti razgradnju kamenih površina koja može biti prouzrokovana atmosferskim oborinama, biološkim i drugim utjecajima. Rezultati zaštite nisu trajni, jer je stećcima potrebna pažnja u pogledu praćenja njihovog stanja i u dogledno vrijeme postupak zaštite bi se trebao obnoviti. Posebno je važno osigurati dalje praćenje i zaštitu, kako ne bi došlo do narušavanja spomenika, gdje se očekuje da to bude sistemski zadatak institucija na rješavanju degradacije spomenika uključujući kompletne nekropole.

Rad bi trebao dati rezultate proširivanja znanja i razumijevanja koliko je važno sprovesti postupak zaštite, posebno kada je riječ o korištenju materijala na bazi nanotehnologije. Nanočestice stvaraju hidroformnu zaštitu na kamenoj površini koja ima dugotrajan učinak i zadržavaju propusnost vodene pare.

Dugoročno bi trebalo utjecati na svijest ljudi o očuvanju, njegovanju i promociji kulturno-historijske baštine jablaničkog i konjičkog kraja i općenito naslijeđa, te naglašavati da je kulturno-historijska baština važan dio lokalne, evropske i svjetske kulturne baštine. Rezultati projekta će poslužiti, prije svega,

³³ Detalje o proizvodu pogledati na internetskoj stranici: <https://stein.akemi.de/en/productfinder/search/?nano>, pristupljeno, 5. 6. 2019. godine.

u užem smislu lokalnoj zajednici i državi Bosni i Hercegovini, što u konačnici predstavlja društveni doprinos.

PROTECTION OF TOMBSTONES FROM THE LOCALITY OF GOSTINOVAC IN OSTROŽAC

SUMMARY

The paper deals with two tombstones that were moved from Jablanica Lake from Gostinovac locality in Ostrožac and one tombstone from children's park in Trešanica in Konjic. We describe their localities, decorative motifs, removal of the tombstones from the original location, similarity to the motifs found on the tombstones in other areas of Bosnia and Herzegovina and beyond. In order to prevent, protect and preserve the medieval tombstones, works were carried out and materials were used to protect them.

Keywords: tombstones, decorative motifs, Gostinovac, Trešanica, Bosnian Church, conservation, restoration, protection, cultural heritage.

Bibliografija

Izvori

Aličić, Ahmed S. Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine, Islamski kulturni centar Mostar, Mostar, 2008.

Literatura

Anđelić, Pavao. Historijski spomenici Konjica i okoline, Skupština opštine, Konjic, 1975.

Ćošković, Pejo. Crkva bosanska u XV stoljeću, Institut za istoriju, Sarajevo, 2005.

Bešlagić, Šefik. Stećci. Kataloško-topografski pregled, Veselin Masleša, Sarajevo, 1971.

_____. Stećci - kultura i umjetnost, Veselin Masleša, Sarajevo, 1982.

Wenzel, Marian. Ukrasni motivi na stećcima, Veselin Masleša, Sarajevo, 1965.

Radovi iz časopisa

Anđelić, Pavao. „Srednjovjekovni gradovi u Neretvi”, Glasnik Zemaljskog muzeja, Arheologija, n.s., sv. XIII, Sarajevo, 1958, 179-231.

Basler, Đuro. „Dolina Neretve od Konjica do Rame”, Glasnik Zemaljskog muzeja, Arheologija, n.s., sv. X, Sarajevo, 1955, 219-229.

- Benac, Alojz. „Neolitsko naselje u Lisičićima kod Konjica”, Glasnik Zemaljskog muzeja, Arheologija, n.s., sv. X, Sarajevo, 1955, 49-84.
- Bešlagić, Šefik. „Stećci u dolini Neretve, s područja Jablaničkog jezera”, Naše starine II, Sarajevo, 1954, 181-212.
- Glavaš, Tihomir. „Druga ostava bosanskog novca iz Ribića kod Konjica”, Numizmatičke vijesti, br. 1 (44), Zagreb, 1991, 62-97.
- Rodica-Mariana Ion, Sanda-Maria Doncea and Daniela Țurcanu-Caruțiu, „Nanotechnologies in Cultural Heritage - Materials and Instruments for Diagnosis and Treatment”, Novel Nanomaterials - Synthesis and Applications, George Z. Kyzas and Athanasios C. Mitropoulos, IntechOpen, April 18th 2018, 173-190.
- Truhelka, Ćiro. „Nalaz bosanskih novaca, obreten kod Ribića”, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1905, 1-51.

Službena glasila

- Vlade Federacije BiH, „Odluka: O kategorizaciji cesta u autoceste i brze ceste, magistralne ceste i regionalne ceste”, Službene novine Federacije BiH, god. XXI, br. 24, JP NIO Službeni list BiH, Sarajevo, 2014, 33-36.

Internet stranice

- Akemi “kompanija”, pristupljeno 5. juna 2019. [https://akemi.de/en/D/2 Biological Solutions](https://akemi.de/en/D/2%20Biological%20Solutions) “proizvod”, pristupljeno 13. maja 2019. <http://d2bio.com/>
- Google. “Google Earth”, pristupljeno 30. septembra 2019. <https://www.google.com/earth>
- IntechOpen “kompanija”, pristupljeno 6. septembra 2019. <https://www.intechopen.com>
- Molto “kompanija”, pristupljeno 5. juna 2019. <https://www.molto.de/>
- Općina Jablanica. “Kulturno historijsko naslijeđe”, pristupljeno, 21. septembra 2019. <http://www.jablanica.ba/ba/o-opcini/kultura-jablanica/naslijede.html>

PRILOZI

Slika 1. Položaj stećaka na lokalitetu Gostinovac

Slika 2. Izmještanje stećaka sa lokaliteta Gostinovac

Slika 3. Stećci na lokalitetu Gostinovac u Ostrožici

Slika 4. Stećci na novoj lokaciji pored raskrsnice magistralnih puteva

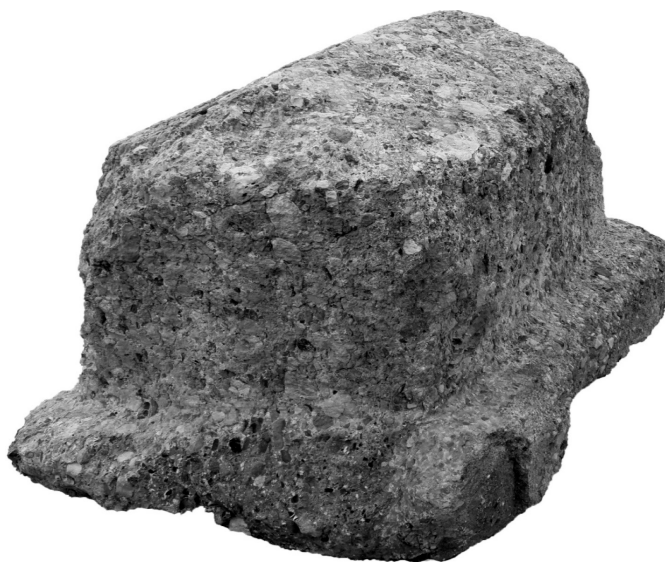
Slika 5. Skeletni ostaci Gostinovac, Ostrožac

Slika 6. Dvije grobne konstrukcije ispod Ribičkog mosta na području općine Konjic

Slika 7. Sljemenjak sa ukrašenim zbatim

Slika 8. Sljemenjak bez ukrasa

Slika 9. Ukrašena bočna strana motivom muškog kola

Slika 10. Ukrašena bočna strana motivima muškog kola, rozetom i jelenom

Slika 11. Ukrašena čeona strana motivom lova

Slika 12. Oštećena čeona strana

Slika 13. Sanacija oštećenja na stećcima (prije i poslije)

